

Таким чином післяопераційна реабілітація дітей з КІ є необхідною умовою розвитку слухового сприймання та мовлення дитини, має певну послідовність, передбачає активну участь і співпрацю відповідних фахівців та батьків.

Стаття не висвітлює проблеми повною мірою, актуальними є дослідження змісту та організації педагогічної допомоги дітям з КІ на кожному з етапів післяопераційної реабілітації; впливу попереднього слухопротезування на результат реабілітації після кохлеарної імплантації; порівняння результатів ефективності кохлеарної імплантації у дітей, які проходили передопераційну реабілітацію і дітей, з якими така робота не проводилася та ін.

Кохлеарний імплант може функціонувати впродовж всього життя пацієнта. Для того щоб дитина відчувала себе комфортно, потрібно перші 2 роки після операції здійснювати регулярний контроль, потім - контрольні перевірки раз у півроку або раз на 3 місяці, в залежності від індивідуальних особливостей. Під час цієї процедури аудіолог за допомогою технічних засобів намагається зробити новий слух (нове слухання) дитини максимально реалістичним (природним). Діти легко адаптуються до нового звучання. Малюки з кохлеарними імплантами можуть вести звичайний спосіб життя. Передавач (розташований зовні) магнітом притягується до приймача (що знаходиться під шкірою). Зовнішні частини швидко і легко знімаються, і дитина може вільно плавати або приймати ванну.

Поступово зменшується вік до кохлеарної імплантації (КІ): нині її виконують від 12 місяців, в окремих випадках – від 6 місяців. Причина ранньої КІ – правильний або майже правильний розвиток мовлення у дітей, які отримали КІ до 2-річного віку.

Якщо дитину прооперували до трьох років, вона зможе вчитися у звичайній школі, після школи може піти в будь-який інститут – той, який сама вибере. Завдяки досягненням в області кохлеарної імплантації така людина буде абсолютно спокійно з вами спілкуватися, і ви навіть не дізнаєтесь, що вона глуха.

Можливо сформулювати *рекомендації щодо реабілітації дітей з КІ*:

– оптимальним віком для кохлеарної імплантації слід вважати вік від 1 до 2-х років, тому що, з одного боку, в цей період можливе виконання стандартної операції з установки імпланту, а з іншого – ефективність реабілітаційної програми вище, ніж в інших вікових дитячих підгрупах;

– для дітей старше 2-х років, оперованих в перілінгвальному і постлінгвальному періодах, перебування у стані значного порушення слуху більше 2 років слід вважати чинником, що погіршує ефективність слухомовленнєвої реабілітації;

– для підвищення ефективності слухомовленнєвої реабілітації після кохлеарної імплантації рекомендується використовувати залишки слуху в неоперованому вусі за рахунок слухопротезування цифровим слуховим апаратом.

Білатеральна кохлеарна імплантація - це імплантація з обох сторін, або одночасне використання двох кохлеарних імплантів. Багато батьків розповідають, що після білатеральної імплантації діти можуть краще концентруватися на заняттях у школі, покращилася здатність дітей локалізувати звук, тобто визначати його джерело. Також було відзначено поліпшення комунікативної поведінки. Такі діти, використовуючи два імпланта, краще розуміли усне мовлення і набагато краще сприймали мову на фоні шуму. Крім того, у дітей, які перенесли білатеральну імплантацію, були відзначені кращі слухові навички при вирішенні складних завдань на прослуховування.

Нові ідеї все більш впевнено впливають на формування ставлення суспільства до людей. У новій системі цінностей люди, яких раніше вважали і називали інвалідами, розглядаються як особи, що вимагають особливого підходу в розвитку виховання, визначення їх місця в суспільстві. У даному випадку мова йде про глухих дітей. Різні методики ставлять своєю метою розробку шляхів підвищення рівня оволодіння мовою дітьми з порушеннями слухового сприйняття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Публічна інформація Проект Розпорядження КМУ "Про схвалення Концепції Державної програми "Слух" на 2008-2012 роки".
2. Леонгард Э.И., Самсонова Е.Г. Развитие речи детей с нарушенным слухом в семье. – М.: Просвещение, 1991. – 319 с.
3. Зонтова О.В. Коррекционно-педагогическая помощь детям после кохлеарной имплантации. Методические рекомендации. – Санкт-Петербург, 2008.
4. Королева И.В. Слухоречевая реабилитация глухих детей с кохлеарными имплантами. – Санкт-Петербург, 2006.
5. Руленкова Л.И. Как научить глухого ребенка слушать и говорить на основе верботонального метода. – М.: Парадигма, 2010. – 191 с.
6. Специальная педагогика / под ред. Н.М.Назаровой. Т.3. Педагогические системы специального образования. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 400 с.

УДК:376-056.36:91(477)"192/193"

МІСЦЕ ГЕОГРАФІЇ В СИСТЕМІ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ З ВАДАМИ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ (20-ті – початок 30-х років ХХ СТ.)

Головата А.О.

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

У науковій статті висвітлено складний та суперечливий процес становлення і формування географії як навчального предмету в системі шкільної освіти розумово відсталих дітей в Україні (20-ті – початок 30-х років ХХ ст.).

В научній статті освещен сложный и противоречивый процесс становления и формирования географии как учебного предмета в системе школьного образования умственно отсталых детей в Украине (20-е - начало 30-х годов XX в.).

The complicated and contradictory process of formation geography as a subject in the school educational system for children with mental development limitations in Ukraine (20th – the beginning of 30th XX century) is traversed in the article.

Ключові слова: розумово відсталі діти, географічна освіта, допоміжна школа, комплексні програми.

Ключевые слова: умственно отсталые дети, географическое образование, вспомогательная школа, комплексные программы.

Key words: children with mental development limitations, geographic education, supporting school, comprehensive program.

Соціально-економічні перетворення у всіх сферах життя України визначають перед педагогічною наукою нові завдання з модернізації системи навчання дітей з вадами розумового розвитку, обґрунтованого впровадження новітніх освітніх технологій, подальшого зміцнення навчально-методичного забезпечення шкільних дисциплін, у тому числі географії.

Освітньо-виховне та корекційне значення географії у всебічному розвитку особистості розумово відсталого школяра обумовлюють потребу вдосконалення методологічних засад навчання географії, визначення подальших перспектив її розвитку на основі ґрунтовного аналізу та осмислення теоретико-практичних надбань в цій галузі. У зв'язку з цим цікавим залишається вітчизняний досвід організації змісту та методики географічної освіти учнів з вадами розумового розвитку у радянський період, оскільки його позитивні сторони можуть знайти відображення у сучасній освітній концепції.

Загальні питання становлення, особливості ґенезу спеціальної освіти розумово відсталих дітей в Україні та основні тенденції цього процесу досліджувалися в експериментальних роботах В.І.Бондаря, В.В.Золотоверх, Л.К.Одинченко, М.О.Супруна. У цих дослідженнях 20-ті – початок 30-х років XX ст. охарактеризовано як час різних поглядів, помилок та протиріч. Науковцями визначено, що із остаточним проголошенням радянської влади в Україні й відповідними змінами в її соціально-економічному житті видається низка урядових постанов, щодо створення спеціальних закладів для розумово відсталих дітей (дитячі колектори, спеціальні будинки, допоміжні школи та спеціальні класи), визначення їх структури та основних завдань соціального виховання. До цієї низки документів відносяться: «Тимчасове положення про заклади для дітей-правопорушників та дефективного дитинства», затверджене постановою Колегії Наркомосу України від 6 вересня 1922 р.; «Про організацію навчання дефективних дітей» та «Положення про допоміжну школу», затверджене постановою НКО України у грудні 1926 р.; «Про заходи для покращення роботи із виховання та навчання дефективних дітей та підлітків», затверджене постановою РНК України від 24 вересня 1929 р.; «Про загальне обов'язкове навчання дефективних дітей та підлітків», затверджене постановою Наркомосу України від 10 серпня 1931 р. [4].

Паралельно із розв'язанням проблем того часу, що стосувалися розробки форм державної допомоги розумово відсталим дітям в Україні, створення системи спеціальних закладів та визначення їхньої структури, відбувався складний процес розробки науково-методичних основ педагогічної роботи з дітьми даної категорії. Не дивлячись на те, що зусилля вчених-дефектологів і вчителів-практиків були спрямовані на вирішення питань організаційного характеру, подолання матеріальних і господарських труднощів у житті спеціальних закладів, зростає актуальність активного пошуку змісту, форм і методів навчання дітей із вадами розумового розвитку. Ці пошуки стосувалися всіх навчальних предметів, і географії також.

Метою статті є висвітлення складного і суперечливого процесу становлення і формування географії як навчального предмету в системі шкільної освіти дітей з вадами розумового розвитку в Україні (20-ті – початок 30-х років XX ст.).

На початку 20-х років у спеціальних закладах для розумово відсталих дітей спостерігалась певна розбіжність у викладанні шкільних дисциплін, в тому числі і географії, у зв'язку з відсутністю чітко визначеного єдиного навчального плану. Основу навчально-виховної роботи в них становили плани та програми єдиної трудової школи I ступеня, на уроках використовувались загальнопедагогічні методи та прийоми без урахування психофізичного розвитку учнів.

Заклади дефдитинства працювали за різними програмами, які в більшості розроблялися педагогічними колективами самостійно. При складанні змісту географії для розумово відсталих учнів одні орієнтувалися на навчальну програму О.М.Граборова, яка була представлена в книзі «Допоміжні школи» (1923р.), інші - на рекомендації московських вчителів, надрукованих у книзі «Допоміжна школа для відсталих дітей» під редакцією Є.В.Герье та Н.В.Чехова (1923 р.). Але в більшості спеціальних закладів того часу в основу навчання географії були покладені комплексні програми.

Для визначення місця географії в системі шкільної освіти дітей з вадами розумового розвитку на початку 20-х років заслуговують на увагу погляди О.М.Граборова. Вчений-дефектолог розглядає географію як навчальний предмет, що поєднує дві основні групи шкільних дисциплін: природознавчі та гуманітарні.

У його книзі «Допоміжна школа» (1923 р.) надається програма з географії для спеціальних закладів, побудована згідно таких вимог, як: зв'язність та об'єднаність; конкретність; утилітарність; пластичність; закінченість. Запропонований програмний географічний курс будувався за типом територіальних концентрів із поступово збільшеним радіусом.

Початкові географічні відомості розумово відсталим учням надавалися при вивченні культури рідного мовлення у перші 2 роки навчання (1-й концентр). На цих уроках проводилися бесіди за темами природо-географічного змісту. Це можна вважати першою спробою введення географічної пропедевтики у навчання розумово відсталих молодших школярів.

З 3-го класу починається вивчення географії як самостійного предмету у допоміжній школі, на що відводилось 2 години на тиждень. Основне завдання курсу географії в даному класі – це формування у розумово відсталих учнів загальних уявлень про рідне місто.

В 4-му класі кількість годин відведених на вивчення географії збільшується до 3 на тиждень. Основне завдання

курсу географії – вивчення своєї Батьківщини, а саме: вивчення республіки УРСР за областями. В основу вивчення цього курсу О.М.Граборовим покладений методичний принцип «від близького до далекого» і «від відомого до невідомого». Тобто він пропонує починати вивчення географії з області, в якій розташована школа, переходячи до вивчення географії областей, що межують з нею, і закінчувати вивченням географії найбільш віддалених областей.

В 5-му класі програмою передбачено вивчення Європи та загальний огляд земної кулі. До географічного змісту включено вивчення таких країн, як Польща, Латвія, Литва, Естонія, Фінляндія, Німеччина, Франція, Швейцарія, Австрія та Угорщина, Англія, Голландія, Бельгія, Данія, Швеція, Норвегія, Італія, Іспанія, Балканські країни.

В 6-му класі курс географії складається із 2 розділів. Перший розділ присвячений вивченню розумово відсталими учнями позаєвропейських країн (Австралія, Індія, Китай, Японія, Туреччина, Африка, Америка), а другий спрямований на повторення і узагальнення знань про Росію, отриманих на попередніх роках навчання географії. На думку автора програми вивчення географії світу сприяє формуванню у розумово відсталих дітей світогляду та світосприймання.

Дана побудова змісту в курсі географії свідчить про те, що у програму автором закладений принцип концентричності.

У пояснювальній записці до програми географії О.М.Граборов пропонує на уроках географії використовувати різноманітні навчальні посібники, а саме: географічні карти, картини, моделі. Серед визначених ним методів навчання особлива увага приділяється практичним роботам. Наприклад, перед тим як вивчати географічну карту рекомендується підготовча практична робота (складання плану зошита, столу, класу тощо).

Особлива увага при формуванні географічних знань у програмі приділяється спостереженням та екскурсіям. Наприклад, спостереження за положенням сонця (3 клас), спостереження за струмком: його початок, течія, глибина, перенесення часточок піску та глини (4 клас); екскурсія у місті (3 клас), екскурсія до околиць міста (4 клас) тощо. Підкреслюється їх необхідність, оскільки під час спостережень та екскурсій активізується пізнавальна діяльність, розвивається пам'ять, мислення та мовлення розумово відсталих учнів, збагачується їх коло уявлень про оточуючу дійсність, зміцнюється зв'язок навчання з життям.

Архівні джерела свідчать про те, що на початку 20-х років ХХ ст. у закладах дефідитинства спостерігалась матеріальна криза. У дитячих будинках для розумово відсталих дітей була майже відсутня матеріальна база (не було підручників, методичних посібників, унаочнення тощо), не вистачало спеціалістів-дефектологів для роботи з даною категорією дітей. Це все заважало практично реалізувати надані програмою рекомендації стосовно організації уроків географії.

У своїй практичній діяльності педагоги в закладах для дітей з вадами розумового розвитку мали змогу використовувати навчальний план, складений московськими практиками у 1923 р. та надрукованим у книзі «Допоміжна школа для відсталих дітей» під редакцією Є.В.Герье та Н.В.Чехова. Цей навчальний план представляє собою методичну розробку дефектологів-практиків, виданий на допомогу їх колегам, які працювали у дитячих будинках для дітей із вадами розумового розвитку.

Авторами навчального плану відмічалось, що вивчення курсу повинно відбуватися концентричними колами. Однак не було визначено роки навчання та кількість годин на тиждень, а наголошувалось акцент на необхідності надавати географічні знання розумово відсталим учням послідовно за тими темами, які були визначені у навчальному плані. Педагогів було зорієнтовано на можливість адаптувати зміст плану згідно з розумовими можливостями дітей, тобто дозволялося змінювати його, доповнювати, вивчати скорочено або, навпаки, збільшувати тривалість навчання.

Визначались основні напрямки, за якими повинно здійснюватися навчання розумово відсталих дітей, а саме: життєведення; російська мова; навчання письму; арифметика; психічна ортопедія; фізичні вправи; малювання; спів; ручна праця; рукоділля; домоведення.

Як окремий навчальний предмет географія не мала самостійного оформлення. Географічні знання надавалися у підрозділі «Життя дорослих і дітей в місті і на селі», що був включений до складу «Життєведення». Пропонувалась наступна послідовність його вивчення:

- Поняття про план і карту (план класу, школи, двору, вулиці, частини міста, прилеглої до школи. Вид міста. План його. Карта околиць міста).
- Вид земної поверхні (рівнини, височини, горби, яри. Річка, береги її. Озера, пуд, струмок. Острів).
- Чим покрита земна поверхня (ліс, поле, луг, піщані береги).
- Забудовані простори землі (місто, передмістя, село, село, дача, садиба, хутір).
- Шляхи сполучення (дорога (шосе, залізниця). Мости).
- Землеробська і промислова місцевість (околиці Москви. Московська губернія. Чим живе населення Московської губернії? Фабрики і заводи).
- Україна (заняття жителів).
- Волга і Поволжя (торгівля. Лісові промисли. Пароплавання. Нижегородська ярмарок).
- Гори (Кавказ, Урал. Гірські промисли).
- Північний край (Помор'я. Самоїдом. Промисли північного краю. Судноплавання. Архангельськ).
- Чорне море. Крим (судноплавання по морю. Торговля в портових містах. Сади. Виноградники).
- Знайомство з картою СРСР (моря (4); річки (Волга, Ока, Москва, Дніпро, Дон, Нева). Гори (Урал, Кавказ, Крим)).
- Народи СРСР (Великоруси, Українці, Поляки, Татари, Євреї, Самоїди, Киргизи і ін.).
- Глобус. Півкуля (частини світу. Океани).

- СРСР (СРСР (РФСР, Україна, Білорусія і Закавказька Федерація). Залізниці та поїздки по ним (по карті) у відомі вже учням місця).

- Європа (знайомство з найголовнішими країнами і народами Європи (Франція, Англія, Німеччина).

Певними недоліками навчального плану є вивчення географічних відомостей без урахування вікових особливостей розумово відсталих учнів; відсутній краєзнавчий підхід у навчанні географії; побудова змісту без урахування методичного принципу «від близького до далекого» і «від відомого до невідомого»; відсутність вказівок щодо форм і методів навчання.

З 1925 року зміст шкільної географічної освіти дітей з вадами розумового розвитку кардинально змінюється, що пов'язано перш за все із впровадженням в школах України створених Науково-педагогічною секцією Державної наукової Ради РРФСР комплексних програм. Згідно з інструкцією «Про комплексну систему навчання у закладах Соціального виховання УСРР» (1925 р.) у навчанні розумово відсталих дітей перевага надається програмам складених за комплексним методом. Їх особливістю було те, що в них навчальний матеріал не розподілявся за окремими предметами. Об'єм знань, яким повинні оволодіти учні в школі, був поданий у вигляді єдиного комплексу відомостей про природу, працю та суспільство.

Спеціальних комплексних програм для допоміжних шкіл розроблено не було. За основу брався зміст навчальних програм єдиної трудової школи I ступеня, в яких замість навчальних предметів опрацьовувались комплексні теми, теми-проекти й завдання. Вони поєднували знання, уміння і навички з усіх предметів. У комплексних темах передбачалося ознайомлення школярів з природою, населенням і господарством рідного краю (1 група), рідного району (2 група), округу (3 група), УСРР і СРСР (4 група).

Дані програми адаптувалися до навчання дітей із вадами розумового розвитку наступним чином: уповільнювався процес навчання, скорочувався обсяг матеріалу та збільшувався строк навчання з чотирьох до п'яти років. У зв'язку із основним завданням комплексних програм - збільшення міжпредметного зв'язку між навчальними дисциплінами – відбулась повна інтеграція предметів у школі. Географія як самостійний предмет розчинилась у комплексах. Географічні відомості були включені до комплексних тем безсистемно, логіка викладу географічних знань частіше взагалі ігнорувалась і зводилась до вивчення краєзнавчих природничих явищ. Замість систематичних, цільних та міцних географічних знань розумово відсталі учні надавалися набір розрізнених елементів різних наук. Такий виклад географічних відомостей ускладнювався відсутністю відповідних підручників і належного наочно-методичного забезпечення, що негативно відображалось на формуванні географічних уявлень і понять у розумово відсталих школярів. І, як наслідок, це відбивалось на якості навчання розумово відсталих учнів.

На початку 30-х років з боку вчених та дефектологів-практиків комплексні програми було піддано гострій критиці. Ними вважалось, що дані програми були значно перевантаженими та надмірно схематичними. Географічні відомості розривалися на частини, у результаті чого розумово відсталі учні отримували лише уривки знань з предмету. Недостатньо глибоке засвоєння розумово відсталіми учнями основ географії, безсистемність та поверховість їх знань, відсутність спеціально підготовлених учителів та належного навчально-методичного забезпечення предмету негативно відображається на шкільній географічній освіті взагалі. Це вимагало пошуку нових підходів до побудови програмного змісту географії у допоміжній школі.

Ці зміни знайшли відображення у нових навчальних програмах для допоміжних шкіл, розроблених відповідно до постанов ЦК ВКП(б) 1931-1932 років. В цих програмах географія була виокремлена як самостійний навчальний предмет. Цей період можна охарактеризувати як початок розвитку географічної освіти розумово відсталих дітей.

З'ясовано наступні позитивні аспекти становлення географічної складової у змісті шкільної освіти дітей з вадами розумового розвитку, а саме:

- розробка географічного змісту для допоміжних шкіл за методичними принципами «від близького до далекого» і «від відомого до невідомого»;
- використання у навчанні географії учнів з вадами розумового розвитку наступних методів та прийомів роботи, а саме: екскурсій, спостережень, дослідів, практичних робіт;
- зростання інтересу вчених-дефектологів та педагогів-практиків до змістовного компоненту у навчанні географії розумово відсталих учнів.

Однак мають місце й негативні аспекти:

- певна розбіжність у навчанні географії в допоміжних школах, у зв'язку з відсутністю єдиної навчальної програми;
- відсутність підручників з географії, навчально-методичної літератури та належного наочного забезпечення для допоміжних шкіл;
- методична неготовність вчителів за новими методами навчання.

Отже, 20-ті - початок 30-х років ХХ ст. відрізняється активним пошуком побудови шкільної географічної освіти учнів з вадами розумового розвитку, який ускладнюється постійними змінами у структурі освіти, різноманітністю поглядів, помилок та протиріч.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондар В.І. Історія олігофренопедагогіки: підручник для студентів вищих навчальних закладів / В.І.Бондар, В.В.Золотоверх. - К.: Знання, 2007. - 375 с.
2. Вспомогательная школа (школа для умственно отсталых детей) / Под ред. А.Н.Граборовая. – М.-Петроград, 1923. – С. 211-218.
3. Вспомогательные школы для отсталых детей / Под ред. Е.В.Герье и Н.В.Чехова. – М., 1923. – С. 138-147.
4. Одинченко Л.К. Развитие специальной освіти розумово відсталих учнів в Україні (1918-1941 рр.): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03. / Одинченко Лариса Костянтинівна. – К., 1996. – 204 с.